

[itobiad], 2020, 9 (5): 3126/3147

Bartın Rüştüye Mektebi

Bartın Rushdiya School

Selma TURHAN SARIKÖSE

Dr. Öğr. Üyesi, KBÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü /

Dr., KBU Faculty of Literature History Department

e-mail: selmatsarikose@karabuk.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-3798-5478

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	: 09.06.2020
Kabul Tarihi / Accepted	: 15.10.2020
Yayın Tarihi / Published	: 15.10.2020
Yayın Sezonu	: Ekim-Kasım-Aralık
Pub Date Season	: October-November-December

Atıf/Cite as: Sarıköse, S, T., *Bartın Rüştüye Mektebi*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 9 (5), 3126-3147.

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 – İstanbul / Eyup, Turkey.
All rights reserved.

Bartın Rüştîye Mektebi

Öz

Osmanlı Devleti XIX. yüzyılda eğitim alanında önemli yenilikler yapmıştır. Maarif Nezareti'nin kurulması, eğitimle ilgili kanunların çıkarılması, yeni eğitim kurumlarının açılması, Batı'ya öğrenci gönderilmesi gibi birçok önemli yenilik sayesinde eğitimin modernleşmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. Bu bağlamda sıbyan mekteplerinin yerine mekteb-i ibtidailer açılırken rüştîye adlı yeni bir okul türü de orta okul seviyesinde eğitim vermeye başlamıştır.

Rüştîye mekteplerinin sayısı 1846 yılından sonra özellikle XIX. yüzyıl sonlarında taşrada hızlı bir şekilde artmıştır. XIX. yüzyıl sonlarında Kastamonu Vilayeti Bolu Sancağı sınırları içinde bulunan Bartın Kazası'nda da bir rüştîye açılmıştır. Rüştîye mektebinin binası halkın yardımları ile tamamlanmıştır. Okul açıldıktan sonra buraya öğretmen atamaları yapılmıştır. Okuldaki öğrencilerin ders kitapları başta olmak üzere okulun resmi yazışmalarda kullanacağı belgeler ve ders araç gereçleri de devlet tarafından gönderilmiştir. Osmanlı Arşivi'nde Bartın Rüştîye Mektebi'nin öğretmenleri, buraya gönderilen malzemeler ve öğretmen atamaları, okulun yıllara göre öğrenci sayıları ile ilgili çok sayıda arşiv belgesi mevcuttur. XX. yüzyıl başlarına kadar eğitim faaliyetini sürdüren rüştîye Bartın'ın eğitim ve kültür hayatının gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. XX. yüzyıl başlarında Bartın'da bir de kız rüştîye mektebi açılmıştır. Bu okulun da başta öğretmen ihtiyacı olmak üzere tüm ihtiyaçları Maarif Nezareti tarafından karşılanmıştır.

Bu çalışmada Bartın'da XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarında faaliyette bulunan erkek ve kız rüştîye mektebi arşiv belgelerine göre değerlendirilerek Bartın'ın Osmanlı'nın son dönemlerindeki eğitim öğretim hayatı ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bartın, Rüştîye Mektebi, Eğitim, XIX. Yüzyıl, Osmanlı.

Bartın Rushdiya School

Abstract

Ottoman State made important innovations in the education in the 19th century. Important steps have been taken towards the modernization of education many innovations like establishing Ministry of Education, enact education laws, opening new education institutions, sending students to Europe. In this context, ibttidai schools were opened instead of sıbyan schools, a new type of school called rushdiya level of middle school started to give education.

The number of rushdiya schools have quickly increased in the provincial areas after 1846 especially at the end of 19th century. A new rushdiya school was opened in Bartın which was in the border of Bolu Sanjak of Kastamonu Province at the end of 19th century. The building of rushdiya school has completed by the aids of public. Teacher assignments were made after opening this school. First of all the books for students, documents used in public correspondence, course materials have sent by the government. Many documents about the assignments of the teacher's of Bartın Rusdiya School,

course material's documents had sent to Bartın, the numbers of students of this school by years, are available in the Ottoman Archive. This school which continued education activities at the beginning of 20'th century made important contributions to development of education and cultural life of Bartın. A new rusdiya school for girl students were opened in Bartın at the beginning of 20'th century. The need of this school especially need of teacher has provided by Ministry of Education.

Evaluation will be made the rusdiya school and girl rushdiya school were in Bartın the end of 19'th century and at the beginning of 20'th century by the archival documents, the education life of Bartın will be revealed at last period of Ottoman in this research.

Keywords: Bartın, Rushdiya School, Education, 19'th Century, Ottoman.

Giriş

Sultan II. Mahmud (1808-1839) döneminde her alanda olduğu gibi eğitim alanında da önemli yenilikler yapılmıştır. Bu dönemde sıbyan mekteplerinin yetersiz olduğu anlaşılınca sıbyan mektepleri 1838 yılından sonra ıslah edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra bu okulların üzerinde sınıf-ı sani okullarının açılması düşünülmüş, bu okullara padişah tarafından rüştiye adı verilmiştir (Kodaman, 1991: 91). Rüştiye mektepleri sıbyan mekteplerinin üst sınıfı gibi düşünülerek eğitime başlamış, Tanzimat'la birlikte ortaöğretimin en alt düzeyindeki okullar olmuştur. Rüştiyeler, askeri ve mülkiye şeklinde ikiye ayrılmıştır (Akyüz, 2018: 164). Bu sebeple eğitim tarihçilerinin bir kısmı rüştiyeleri ilköğretim kısmına dahil ederken bazıları da ortaöğretimin ilk basamağı olarak kabul etmektedir (Kodaman, 1991: 91). 1845'te Muvakkat Maarif Meclisi tarafından rüştiyeler, sıbyan mekteplerinin üstünde Darülfünun'a talebe yetiştiren orta dereceli okul olarak kabul edilmiştir (Kodaman, 1991: 92). Rüştiyelerin açılmasıyla bugünkü ilkokulların da temeli atılmıştır (Hayta-Ünal, 2015: 110).

Sultan Abdülmecid (1839-1861) memleketin her tarafında yeni mekteplerin açılmasını ve sıbyan mekteplerinin çoğaltılmasını istemiştir. Sultan Abdülmecid böylelikle Tanzimat'ın uygulanacağını ve cehaletin ortadan kaldırılacağına inanıyordu (Hayta- Ünal, 2015: 141). 1846'da Mekâtib-i Umumiye Nazırlığı kurulduktan sonra rüştiye sayıları artmıştır. 1853 yılından sonra taşradaki büyük şehirlerde, daha sonra vilayetlerin tamamında rüştiyeler açılmıştır (Akyüz, 2018: 164; Tekeli-İlkin, 1999:64). 1839 tarihli layihaya göre İstanbul'da beş adet rüştiye mektebi açıldıktan sonra (Ünal, 2015: 1), 1867'de rüştiye sayısı 108'e yükselmiştir (Hayta- Ünal, 2015: 159).

Askeri rüştiyeleri bitirenler askeri okullara devam ettiği gibi mülkiye rüştiyelerini bitirenler devlet kademelerindeki kalemlere memur

olabiliyordu. 1875'ten itibaren İstanbul başta olmak üzere askeri rüştiyelerin sayısı hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır (Akyüz, 2018: 164).

İstanbul'da 1859'da kızlar için Cevrî Kalfa İnas Rüştiyesi'nin açılmasından sonra kız rüştiyeleri de 1870'ten sonra hızlı bir şekilde artmıştır. Kız rüştiyelerinin karşılaştığı en önemli sorun okullarda istihdam edilecek kadın öğretmen bulunamamasıdır (Akyüz, 2018: 164). Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre; Kız rüştiyelerinde hocalar kadın olacaktır; ancak yeterli sayıda kadın öğretmen yetiştirilinceye kadar erkeklerden de hoca atanabilecekti. Sıbyan mektebi mezunları sınavsız bu okullara girebilecek, mezun olmayanlar yapılacak imtihandan sonra okula kabul edileceklerdi. Tatil ve idare tarzı erkek rüştiyeleri gibi olacaktı (Mahmud Cevad İbnü's-Şeyh Nâfi, 2002: 411).

1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre rüştiyelerin nüfusun 500'ün üzerindeki kasabalarda kurulması kabul edildi (Akyüz, 2018: 164). Ancak nüfusu tamamen gayr-i Müslim ise onlar da rüştiye açabileceklerdi, ayrıca gayr-i Müslimler kendi dilleri ve mezheplerinin eğitimlerini de ruhani liderleri marifeti ve kaidelere uymak şartıyla yapabilecekti (Mahmud Cevad İbnü's-Şeyh Nâfi, 2002: 408-409). 1869'da İstanbul'da 12-13 rüştiye mektebi var iken vilayetlerde 87 rüştiye eğitim vermekteydi. 1876'dan önce Osmanlı sınırları içinde 423 rüştiye faal olarak eğitim öğretimi vermekteydi.

Rüştiye okullarının idaresi için 1879 yılında Maarif Nezareti bünyesinde Mekâtib-i Rüştiye Dairesi kurulmuştur. Bu tarihten sonra rüştiye sayısında hızlı bir artış meydana gelmiştir. 1878-1884 yılları arasında 170'e yakın rüştiye açılmıştır. Ancak 93 Harbi'nde sonra taşrada bazı rüştiyeler kapandığı gibi bazı rüştiyeler de sınırlar dışında kaldığından rüştiye sayısı 277'ye kadar düşmüştür. İdadiler yaygınlaşınca rüştiyeler kapatılmaya başlanmış, 1889'da 22 rüştiye kapatılarak öğretmen ve diğer kadroları idadilere devredilmiştir. Bazı boş kalan rüştiye binaları ibtidai mekteplere tahsis edilmiştir (Kodaman, 1991: 92, 95-96, 101). Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) devrinin sonlarında ülkede 619 rüştiye mektebinde 40 bin civarında öğrenci eğitim görmekteydi (Hayta- Ünal, 2015: 183).

Rüştiye mekteplerinin zaman zaman ıslahı yönünde çalışmalar da yapılmıştır. 1869 Maarif Nizamnamesi'nde dört yıl olan eğitim süresi 1892'de üç yıla indirilmiştir. Özellikle eğitimin bir iki öğretmen tarafından verilmesi eğitim seviyesinin istenilen düzeye erişilmesindeki en büyük engeldi. Mesela rüştiye mektepleri ders müfredatında Fransızca dersleri olmasına rağmen Fransızca öğretmeni temininde yaşanan sorunlar ve bu öğretmenlerin daha çok şehirler ve ticaret merkezlerine tayin edilmesi, taşradaki diğer okullarda Fransızca eğitiminde istenilen seviyeye ulaşılmasını engellemiştir (Kodaman, 1991: 108, 110).

Bu okullara sıbyan mekteplerinin mezunları sınavsız girebilmekteydi (Akyüz, 2018: 165). Rüştiyelerin masrafı vilayet maarif idaresi sandığından karşılanacak, rüştiye binaları Meclis-i Kebir-i Maarif tarafından gönderilen plana göre inşa edilecek, öğrenci sayısına göre muallim-i evvel ve muallim-i

sani, mubassır ve hademe tayin edilecektir. Öğrenim süresi dört yıl olacaktır. 1867'ye kadar bu okullara sadece Müslüman talebe alınırken bu tarihten sonra gayr-i Müslim öğrenciler de Türkçe'den imtihana girmek şartıyla kabul edilmeye başlanmıştır (Kodaman, 1991: 93). Taşra okullarında idareci muallim-i evvel olup, okulun bütün idari işleyişinden sorumluydu. Rüştîye mekteplerine kaydolan öğrencilerden aşî belgesi, Osmanlı tezkiresi, 15 yaşından büyük olmamak, eğitim döneminde başvuru yapmak gibi şartlar istenmekteydi (Ünal, 2015: 7, 9).

Rüştîyelerde din ve ahlak eğitimi ağırlıklı olmakla birlikte Türkçe derslerine önem verildiği görülmektedir. Rüştîye mekteplerinde öğrenciler sıraya oturacak, dersler sıbyan mekteplerinde olduğu gibi teker teker değil de sınıf ortamı oluşturulacaktı (Tekeli- İlkin, 1999: 63). Arapça, Farsça, Coğrafya, Türkçe ve Hıfzıssıha dersleri bulunmaktaydı (Mahmud Cevad İbnü's- Şeyh Nâfi, 2002: 113, 233). Kız rüştîyelerinde ev idaresi ve el hüneleri gibi dersler de verilmekteydi. Rüştîyelerde genel tatil ağustosun ilk gününden üçüncü haftası sonuna kadar iken, Ramazan ayının üçüncü haftası sonundan Şevval ayının birinci haftası sonuna kadar beş gün, Kurban Bayramı için yedi gün, cuma ve kandil günleri ile padişahın doğum ve cülus yıldönümlerinde de öğrencilere tatil verilirdi. Derslerin başlama saati bölgelerin iklim ve havasına göre değişirken, dersin bitişi genel olarak ikinci vaktinden sonradır (Ünal, 2015: 15, 19). Rüştîye mekteplerini bitirenler, yani nizamnameye uygun olarak şehadetname alanlar sınavsız olarak idadiye kabul edilmekteydi (Mahmud Cevad İbnü's- Şeyh Nâfi, 2002: 409). II. Meşrutiyet döneminde rüştîyelere model olması için numune rüştîyeleri açılmıştır. 1913 reformu ile bu okulların bir kısım kadro ve öğrencileri altı yıllık ibtidai mekteplerine aktarıldı. Rüştîyeler özellikle Sultan II. Abdülhamid döneminde taşrada devlet dairelerine memur yetiştiren kurumlar olup, Cumhuriyet Dönemi'nde ortadan kalkmıştır (Öztürk, 2008: 302).

XIX. yüzyıl sonlarında Osmanlı sınırları içindeki birçok vilayette rüştîye mektebi açılmıştır. Kastamonu Vilayeti sınırları içinde bulunan Kastamonu Sancağı'nda; İnebolu, Küre, Abana, Daday, Taşköprü, Araç, Tosya, Safranbolu ve Cide kazaları Sinop Sancağı'nda; Gerze ve Ayancık kazalarında Çankırı Sancağı'nda; Çerkeş Kazası'nda Bolu Sancağı'nda Gerecede, Göynük, Mudurnu, Akaçaşehir/ Akçakoca, Ereğli, Bartın, Düzce, Hamidiye/ Devrek ve Çaycuma kazalarında Rüştîye mektepleri bulunmaktaydı. Ayrıca vilayette Kastamonu ve Sinop kız rüştîyeleri ile Kastamonu'da bir askeri rüştîye de bulunmaktaydı (Ünal, 2015: 160-162). 1869-1870'ten itibaren Kastamonu, Daday, Bolu, Ereğli, Sinop ve Çankırı rüştîyeleri açılmıştır (KVS, 1286: 79). 1870-1871'de İnebolu ve Boyabat (KVS, 1287: 95-96), 1871-1872'de Safranbolu (KVS, 1288: 107-109) rüştîyeleri hizmet vermeye başlamıştır. Safranbolu rüştîyesine 1873-1874 yılı itibarıyla öğretmenlerin atanarak eğitimin sorunsuz şekilde devam ettiği anlaşılmaktadır (Turhan Sarıköse, 2019: 187). 1875'te Kastamonu'da kız rüştîyesi yanında Taşköprü, Tosya, Düzce, Akçaşehir, Göynük, Çerkeş ve Gerze gibi kazalarda da rüştîyeler eğitim vermekteydi

(KVS, 1292: 149-152). Ayrıca Kastamonu vilayetinde askeri ve inas rüştîyeleri yanında idadi de 1888-1889 yıllarında eğitim faaliyetlerini sürdürmekteydi (KVS, 1306: 526). Bütün bu kayıtlardan Kastamonu Vilayeti genelinde XIX. yüzyıl sonlarında okullaşmanın büyük bir gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır.

Kastamonu Vilayeti Bolu Sancağı sınırları içinde bulunan Bartın'da da XIX. yüzyıl sonlarında bir rüştîye mektebi açılmıştır. Bartın'da XIX. yüzyıl sonlarında sıbyan mektepleri ve medreseler yanında gayr-i Müslimlere ait okulların da eğitim verdiği anlaşılmaktadır (KVS, 1310: 465). 1914-1915'te Bartın'da bir Rum Mektebi'nin eğitim verdiği bilinmektedir (BOA, DH.EUM.5.ŞB., 17/6). XX. yüzyıl başlarında Bartın'da bir de kız rüştîyesi açılmıştır. Bu çalışmada Bartın rüştîye mekteplerinin kuruluşu, teşkilat yapısı ve eğitim öğretim faaliyetleri Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelere göre değerlendirilmiştir.

1. Bartın Rüştîye Mektebi

Bartın'da rüştîye mektebinin ilk olarak Nuri Yüksel adlı şahsın evinde 1874 açıldığı, ilk kısmının 1885'te Alaaddin Hoca'nın evinde başladığı, Rüştîye Mektebi, 1885 yılında, eski Pazar yerindeki Nuri Yüksel'e ait binadan, halkın desteği ve emeği ile yapılan şimdiki Belediye Kent Müzesi binasına taşındığı yönünde görüşler bulunmaktadır (Demir-Karakök, 2019: 239). Ancak Osmanlı Arşivi'ndeki bir belgeden rüştîyenin kuruluşu ve planı ile ilgili önemli bilgilere ulaşılmaktadır. 11 Eylül 1868 tarihli belgeye göre Bartın'da Meclis-i Deavi azasının verdiği 1.310 zira arsa üzerine ahalinin de yardımıyla bir rüştîye ve telgrafhane inşa edilmiştir (BOA, İ.DH., 581/40465). Okul binasının Osmanlı Devleti'nin sonlarına kadar eğitim vermeye devam ettiği anlaşılmaktadır. 07 Ocak 1880'de Bartın'da açılan okullarda büyük bir ilerleme kaydedildiğinden köylerde de sıbyan mektepleri açılması için ahalinin teşvik edilmesi, idarecilerin gerekli yardımı yapmaları Kastamonu Vilayeti'nden talep edilmiştir (BOA, MF.İBT., 13/156). 29 Ağustos 1912'de Maarif Nezareti'ne gönderilen bir yazıda okula mekteb-i ibtidaiyeden gelecek 45 yeni öğrenci ile öğrenci sayısı 121 olacağından okulun yeterli olduğu bildirilmiştir (BOA, MF.İBT., 349/11). Rüştîye binası Cumhuriyet Dönemi'nde belediye binası olarak kullanıldığı gibi günümüzde kent müzesi olarak kullanılmaya devam etmektedir.

1.1. Bartın Rüştîye Mektebi'nin Öğrenci Sayısı

Bartın rüştîyesinin öğrenci sayının okulun ilk açıldığı yıllarda 40 civarında olduğu anlaşılmaktadır. 1876'da 40 (KVS, 1293: 133), 1877'de 62 (KVS, 1294: 158) öğrenci okulda eğitim görmekteydi. Rüştîye açıldıktan sonra bir yıl gibi kısa bir süre zarfında öğrenci sayısı yaklaşık %50 oranında artmıştır. Bu durum Bartın halkının yeni açılan okula ilgisini göstermesi bakımından önemlidir.

Öğrencilerin eğitim sistemine hemen alışmadıkları anlaşılmaktadır. Öğrenciler okula devam konusunda istenilen başarıyı gösterememişlerdi;

çünkü ailelerinin maiyetlerine katkı için çalışmaktaydılar. Okul idaresine gönderilen bir yazıda öğrencilere hissettirmeden devamlarının takip edilmesi 25 Kasım 1875'te Bartın Rüştüyesi muallim-i evvelinden istenmiştir (BOA, MF.İBT., 7/7). Ancak yine devam konusunda sorunun çözülmediği anlaşılmaktadır. Rüştüyenin muallim-i evveline gönderilen 06 Aralık 1875 tarihli başka bir yazıda öğrencilerin derse devamlarının zorunlu olduğu belirtildikten sonra Bartın'da haftada bir gün salı günleri pazar kurulduğundan öğrencilerin dükkânlara gitmesi dolayısıyla, aileler tarafından salı günleri okulun tatil edilmesinin talep edildiği ancak kanunlara göre bunun mümkün olmadığı, o günlerde okula gelmeyen öğrencilerin onlara hissettirilmeden takiplerinin yapılması istenmiştir (BOA, MF.İBT., 7/75). 04 Ocak 1877'de velilerin teşvik edilerek öğrenci sayısının arttığı, ancak öğrencilerin okula devamları konusunda velilerin teşvik edilmesi, okulun öğrenci sayısının artırılması Bartın Rüştüyesi muallim-i evvelinden istenmiştir (BOA, MF.MKT., 52/151).

Rüştüyede 1878'de 60 (KVS, 1295: 130), 1878-1879'da 68 (KVS, 1296: 118), 1879-1880'de 60 (KVS, 1297: 138), 1880-1882'de 100 (KVS, 1298: 143; KVS, 1299: 153), 1888-1889'da 80 (KVS, 1306: 393), 1892-1893'te 96 öğrenci bulunmaktaydı (KVS, 1310: 464). 1892-1893 yılında rüştüyeye kaydolan öğrenciler, Kur'an-Kerim ve tecvid, ilmihal, muhtasar tarih-i Osmanî, coğrafya, Kavaid-i Türkî ve imlâ, hesap ve hat gibi konulardan sınav olunarak okula kaydedilmişlerdir. Kaman, Kaşbaşı ve Hocaoğlu gibi köylerin okullarında okumuş öğrenciler de rüştüyeye kaydedilmiştir. 1893 Nisan- Haziran arasına ait üç aylık öğrenci devam cetveline göre rüştüyede 1. sınıfta 19, 2. sınıfta 12, 3. sınıfta 23, 4. sınıfta 23 öğrenci okula devam etmekteydi. Bu öğrencilerin 73'ü devamlı görünmektedir (BOA, MF. İBT., 38/16). 1893-1894'te 83 (KVS, 1311: 211), 1894-1895'te 73 öğrenci bulunmaktadır (KVS, 1312: 248). 23 Temmuz 1894'te üç aylık öğrencilerin devam cetvellerinin nezarete gönderildiği Maarif Nezareti'ne bildirilmiştir (BOA, MF.İBT., 38/98). 28 Eylül 1894 tarihli devam cetveline göre okula; 1. sınıfta 11, 2. sınıfta 20, 3. sınıfta 21, 4. sınıfta 32 öğrenci kayıtlıydı (BOA, MF.İBT., 40/26). 1895 Mart- Mayıs aylarında 1. sınıfta 28, 2. ve 3. sınıfta 18'er, 4. sınıfta 11 öğrenci bulunmaktaydı (BOA, MF.İBT., 45/107). 1895 Haziran- Ağustos aylarında okulun devam çizelgesine göre 1. sınıfa 28, 2. sınıfa 19, 3. sınıfa 16, 4. sınıfa 10 öğrenci devam etmekteydi (BOA, MF.İBT., 49/40). 22 Aralık 1895 tarihli belgeye göre 1895 yılı sonunda 1. sınıfta 36, 2. sınıfta 25, 3. sınıfta 18, 4. sınıfta 13 öğrenci kayıtlıydı (BOA, MF.İBT., 48/96).

Bartın rüştüyesi ile diğer okullarda bulunan öğrencilerin devam cetvellerinin gönderildiği 05 Ağustos 1896'da Maarif Nezareti'ne bildirilmiştir (BOA, MF.İBT., 55/48). Okulun 1896-1897'de 81 (KVS, 1314: 190), 1898'de 99, 1899'da 78, 1900'de 78, 1901'de 75, 1903'te 82 öğrencisi olup, rüştüyenin öğrenci sayısı ortalama 83'tür (KVS, 1317: 211; Ünal, 2015: 161). Aralık 1901 ile Şubat 1902 yılları arasında okulun 4. sınıfında öğrenci yoktur, 3. sınıfta 24, 2. sınıfta 27, 1. sınıfta 34 öğrenci eğitim görmekteydi (BOA, MF.İBT., 118/65). Okulun son sınıfında öğrenci olmamasının sebebi okulun eğitim süresinin üç yıla

indirilmiş olmasıdır. 1901 yılı Haziran- Temmuz- Ağustos ayında okulda 4. sınıfta öğrenci olmayıp, 3. sınıfta 21, 2. sınıfta 25, 1. sınıfta 38 öğrenci olmak üzere toplam 84 öğrenci eğitim görmekteydi (BOA, MF.İBT., 106/85). 1904 yılı imtihan cetveline göre 1. sınıfta 19, 2. sınıfta 28, 3. sınıfta 33 olmak üzere toplam 80 öğrenci eğitim görürken, öğrenciler hat, ulum-ı diniye, kıraat, Kavaid-i Türkî, resim, coğrafya, imlâ, hesap, malumat-ı nafia, ahlak, Arapça gibi derslerden sınav yapılmıştır (BOA, MF.İBT., 148/67). 18 Temmuz 1905 tarihli belgeye göre 1. sınıfta 24, 2. sınıfta 22, 3. sınıfta 29 olmak üzere toplam 75 öğrenci bulunmaktaydı. Okulda; Kur'an-ı Kerim ve tecvid, Ulum-ı diniye, imlâ, kıraat, Arapça ve Farsça, ilmi-i eşya hesap, hendese, coğrafya, hıfzıssıhha, resim, hüsn-i hat dersleri verildiği görülmektedir (BOA, MF.İBT., 164/11). 09 Temmuz 1906 tarihli kayda göre okulda 1. sınıfta 18, 2. sınıfta 21, 3. sınıfta 39 olmak üzere toplam 78 öğrenci varken (BOA, MF.İBT., 179/37), Aralık 1907 ile Şubat 1908'de 3. sınıfta 25, 2. sınıfta 31, 1. sınıfta 43 öğrenci olup, 98 öğrenciden 96'sı okula devam etmekteydi (BOA, MF.İBT., 232/72). Genelde okulun öğrenci sayısı 80-100 arasında olup, öğrenci sayısı yıllara göre çok fazla değişmemiştir. Bu durumun sebebi Bartın'ın küçük bir yerleşim yeri olmasıyla ilgili olduğu söylenebilir.

1.2. Bartın Rüştîye Mektebinin Öğretmenleri

Rüştîye mektepleri ilk kurulduğu yıllarda çeşitli okullardan mezun herkes öğretmen olarak atanmışsa da Darümuallimin mezun vermeye başladıktan sonra bu okulun mezunları öğretmen olarak atanmıştır (Kodaman, 1991: 114). 16 Mart 1848'de Darümuallimin açılması ile rüştîyelerin öğretmen ihtiyacının karşılanması ve öğretmenlerin niteliklerinin artırılması hedeflenmiştir (Ünal, 2015: 2). Aynı zamanda kız rüştîyelerinin sayısı artınca bu okullar için de 26 Nisan 1870'te Darümuallimat açılmıştır (Ünal, 2015: 3). Bartın Rüştîye Mektebi'nin öğretmen sayısı ortalama 3-4'tür. (Ünal, 2015: 162).

Rüştîye'nin ilk öğretmenleri; başöğretmen Mengenli Hacı Tahir Efendi, ikinci öğretmen Karavezir Rasim Hoca olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır (Demir- Karakök, 2019: 235). Ancak 08 Ocak 1875'te Bartın Rüştîyesi'nin inşaatı bittiğinde rüştîyeye 600 kuruş maaşla Darümuallimin mezunlarından Tahir Efendi muallim-i evvel, 80 kuruş maaşla bir bevvap atanması ve rüştîyenin masrafları için de yıllık 1.000 kuruş tahsisat ayrıldığı Kastamonu Valiliği'ne bildirilmiştir (BOA, MF.MKT., 23/142). 04 Kasım 1876'da öğrencilere rika öğretmek üzere Mal Müdürü Ahmed Mithat Efendi aylık 80 kuruş maaşla muallim olarak görevlendirmiştir (BOA, MF.İBT., 40-55). Bu belgeden rüştîye kurulduğu yıllarda öğretmen açığının kazada bulunan ehliyetli memurlarla kapatılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Rüştîye, Osman Tahir Efendi adlı muallim-i evvelle kurulmuştur. Ancak rüştîyenin öğrenci sayısı artmaya başlayınca yeni öğretmenlere ihtiyaç duyulmuştur. 30 Ocak 1877'de talebe sayısı 60'ı geçtiğinden Ahmed Efendi de 315 kuruşla muallim-i sani, 80 kuruş maaşla da sülüs muallimliğine Mehmed Efendi tayin edilmiş ve durum Maliye Nezareti'ne bildirilmiştir (BOA, MF.İBT., 10/17). Bartın Rüştîyesi ile ilgili bilgiler 1880-1881 yılından itibaren Kastamonu Vilayet Salnamesine kaydedilmiştir. Bu kayıtlarda rüştîyede bir muallim-i evvel, bir

muallim-i sani, bir sülüs, bir rika hocası ile bir bevvabın görev yaptığı anlaşılmaktadır.

Tablo 1: Bartın Rüştüyesi'nin 1876-1904 yıllarındaki muallim ve görevlileri (KVS, 1293: 133; KVS, 1294: 158; KVS, 1295: 130; KVS, 1296: 118; KVS, 1297: 138; KVS, 1298: 143; KVS, 1299: 153; KVS, 1306: 393, KVS, 1310: 464, KVS, 1311: 211; KVS, 1312: 248, KVS, 1314: 190, KVS, 1317: 211, KVS, 1321: 229).

Yıl	Muallim-i evvel	Muallim-i sani	Sülüs hocası	Rika hocası	Bevvap	Hüsnü Hat
1876	Osman Tahir Efendi	--	--	--	Mehmed Ali Ağa	
1877	Tahir Efendi	Ahmed Efendi	Mehmed Efendi	Mehmed Efendi	Mehmed Ali Ağa	
1878	Tahir Efendi	Ahmed Efendi	Mehmed Efendi	Ahmed Efendi	Mehmed Ali Ağa	
1878-1879	Tahir Efendi	Ahmed Efendi	Mehmed Efendi	Mehmed Ali Efendi	Mehmed Ali Ağa	
1879-1880	Tahir Efendi	Ahmed Efendi	Mehmed Efendi	Ahmed Hamdi Efendi	Mehmed Efendi	
1880-1881	Tahir Efendi	Ahmed Efendi	Mehmed Efendi	Ahmed Hamdi Efendi	Hasan Efendi	
1881-1882	Tahir Efendi	Ahmed Efendi	Mehmed Efendi	Ahmed Hamdi Efendi	Hasan Efendi	
1888-1889	Tahir Efendi	Ahmed Efendi	Mehmed Efendi	Nuri Efendi	Mustafa	Fahri coğrafya ve hesap muallimi Ömer Lütü Efendi

Bartın Rüştîye Mektebi (Bartın Rushdiya School)

1892-1893	Osman Tahir Efendi	Zühdü Efendi	Mehmed Hulusi Efendi	Mehmed Nuri Efendi	--	
1893-1894	Osman Tahir Efendi	(Vekil) Rıfat Efendi	Mehmed Hulusi Efendi		Mustafa Efendi (BOA, MF.İBT, 38/16)	Mehmed Nuri Efendi
1894-1895	Osman Tahir Efendi	Rıfat Efendi	Hulusi Efendi		Mustafa Efendi (BOA, MF.İBT., 45/107)	Mehmed Nuri Efendi
1896-1897	Osman Tahir	Rıfat Efendi	Rasim Efendi			Mehmed Nuri Efendi
1899-1900	Osman Tahir Efendi	Rıfat Efendi				Rıfat Efendi
1903-1904	Osman Tahir Efendi	Hacı Rıfat Efendi				Hacı Rıfat Efendi

Yukarıdaki tabloda okulda en uzun süre görev yapan kişinin muallim-i evvel Osman Tahir Efendi olduğu anlaşılmaktadır. Genel itibarıyla okulun öğretmen kadrosunda sürekli bir değişimin olmadığı görülmektedir.

1.3. Öğretmen Atamaları

Bartın'da ahalinin yardımı ile kurulan rüştîye mektebine bir muallim-i evvel gerektiği için Darümuallimin mezunlarından olan Tahir Efendi'nin 600 kuruş maaşla muallim-i evvel olarak, aynı zamanda 80 kuruş maaşla bir bevvap atanması, 1.000 kuruşun okulun yıllık masraflarına, muallimlerin yollukları için de 300 kuruş verilmesi 10 Aralık 1874'te uygun görülmüştür (BOA, İ.DH., 693/48496). Rüştîyenin muallimlerinden biri öldüğünde veya yerine biri atanacağı zaman bir komisyon huzurunda imtihan yapıldığı ve imtihan sonucuna göre kişinin uygun olup olmadığına dair bir yazı ile imtihan evrakı Maarif Nezareti'ne gönderilmekteydi. 25 Haziran 1879'da Safranbolu ve Bartın rüştîyeleri muallimleri becayış etmek için aralarında anlaşılabilir ise gereğinin yapılabileceği belirtilmiştir (BOA, MF.MKT., 62/176).

Bartın Kaza İdare Meclisi tarafından 19 Kasım 1890'da rüştiyenin muallim-i sanisi Ahmed Efendi Hicaz'da vefat ettiğinden onun yerine Safranbolu'nun Çavuş Mahallesi'nden Bartın'da Mektep Mahallesi'nde ikamet eden Bozacı zâde Mehmed Zühdü Efendi muallim-i saniliğe atanmak istemiştir. Mehmed Zühdü Efendi, mektebin muallim-i evveli Tahir Efendi ve Maarif Meclisi üyelerinin huzurunda imtihana alınmıştır. Mehmed Zühdü Efendi sorulan sorulara verdiği cevaplarla ehil olduğunu imtihan komisyonu huzurunda ispatlamıştır. Mehmed Zühdü Efendi'nin imtihan kağıdında; ilm hesaptan hesabın tarifi, kaideleri, kesir ve toplama işlemleri; Arapça ve Farsça dil kuralları; Coğrafyadan dünya, kıtalar, yönler, harita, Avrupa'daki memleketler, meşhur denizler ile ilgili soru sorulmuştur. Sorulara verdiği cevaplar ve kendisi hakkındaki olumlu görüşlerle atanmanın yapılması için nezarete gerekli bilgi verilmiştir (BOA, MF.İBT, 26/61). 05 Ağustos 1891'de muallim-i sani Ahmed Efendi Hicaz'da vefat edince yerine vekaleten Mehmed Zühdü Efendi'nin imtihan evrakı ve tercüme-i hali gönderildiği, asaleten atandığı tarihten itibaren maaş ödemelerinin buna göre yapılması istenmiştir (BOA, MF.MKT., 130/72).

Rüştiyeye atanmak isteyen başka öğretmenlerin de olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Nitekim 08 Temmuz 1893'te rüştiyenin muallim-i evvelliğinin boş olup olmadığının bildirilmesi istenmiştir (BOA, MF.İBT., 192/112).

Asaleten atanan öğretmenlerle ilgili işlemler de nezarete düzenli olarak bildirilmekteydi. 01 Temmuz 1894'te muallim-i sani Mehmed Rıfat Efendi, muallim-i evvel ve maarif meclisi üyeleri huzurunda yapılan sınavda başarılı olduğundan, asaletin tasdiki talebi ve sınav evrakı Bolu Mutasarrıflığı tarafından Maarif Nezareti'ne bildirilmiştir (BOA, MF.MKT., 228/21). 17 Kasım 1893'te Muallim-i sani Hoca zâde Mehmed Zühdü Efendi Hicaz'da vefat edince yerine Mehmed Rıfat Efendi atanmıştır. Mehmed Rıfat Efendi'nin imtihan evrakında; Arapça, Farsça, hesap, matematikten kesirli işlem, hendeseden üçgen ve yamuk coğrafyadan coğrafyanın tanımı, karalar, denizler, yönler, tarihten, Hz. Peygamber'in hicreti, Osman Gazi'nin atası ve padişahın cülus tarihi, ayrıca hat yazısı gibi konularla ilgili sorular sorulmuştur. Mehmed Rıfat Efendi'nin okuduğu okullar, devlet hizmetine muallim-i sani olarak girdiği gibi bilgiler onun bir mülakata da alındığını göstermektedir (BOA, MF.MKT., 201/58). Bu bilgilerden muallimliğe atanacak kişilere hem akademik bir yazılı sınav ile bir mülakat yapıldığı anlaşılmaktadır. Rüştiyenin sülüs muallimliğine atanması uygun görülen Mehmed Rasim Efendi'nin sınavda yaptığı sülüs yazı örneklerinin nezarete gönderilmesi Kastamonu Vilayeti'nden talep edilmiştir (BOA, MF.MKT., 302/45). 1897-1898'de okulun muallim-i sülüslüğüne Ahmed Rasim Efendi atanmıştır (BOA, MF.MKT., 374/48).

Okulda bulunan muallimler başka yerlere atandığında derslerin boş geçmemesi için de gerekli tedbirler alınmıştır. 01 Eylül 1894'te rüştiyenin

muallim-i sanisi Rıfat Efendi, kazanın müfettişliğine atanmış, hüsn-i hat dersinin muallim-i evvel tarafından verildiği, muallim-i sülüs Rasim Efendi de 150 kuruş maaşla muallim-i sani olduğundan Rıfat Efendi'nin 150 kuruş maaşla hat muallimi olabileceği ifade edilmiştir (BOA, MF.İBT., 150/158). 03 Ağustos 1904'te rüştiyenin muallim-i sanisi yazı muallimliğini bırakmasına rağmen 150 kuruş maaşla yazı muallimliğine devam etmesi aynı zamanda Bartın Maarif müfettişliği görevini de ifa etmesi uygun görülmüştür (BOA, MF.MKT., 812/28).

Okulda öğrenci sayısının çok ciddi oranda artmaması ve çevre kazalardaki okullarda muallim açığı olduğundan bu okullardaki muallim açıklarının kapatılması içinde tedbirler alınmaya çalışılmıştır. 07 Ekim 1904'te İnebolu, Bartın ve Ereğli rüştiyelerinde bulunan muallim-i salisliklerin lağvedilerek buradan yapılacak tasarrufla Çerkeş, Cide ve Araç rüştiyelerine birer muallim-i sanilik verilmesi uygun olacağı belirtilmiştir (BOA, MF.İBT., 153/15). Bu kayıt aynı zamanda Bartın'da öğrenci sayısının çok fazla artmadığını göstermektedir. Yukarıda verilen öğrenci sayıları da yıllara göre rüştiyenin çok fazla öğrenciye sahip olmadığını da ispatlamaktadır.

Rüştiyeye farklı yerlerdeki muallimlerin atanmak istedikleri anlaşılmaktadır. 21 Şubat 1905 tarihli belgeye göre Araç ve Cide rüştiyeleri muallim-i sanileri olan Şükrü ve Arif Efendilerin Bartın ve İnebolu rüştiyelerine atanmasının uygun olacağı Kastamonu Valiliği'ne bildirilmiştir (BOA, MF.İBT., 156/105). 18 Haziran 1907'de Ayancık Rüştiyesi muallim-i evveli Ziya Efendi Bartın Rüştiyesi muallim-i evvelliğine tayin talep etmiştir. Muallim-i evvelğin boş olup olmadığına dair bilgi bulunmadığından evrakın kalemde saklanması istenmiştir (BOA, MF.İBT., 189/10). 28 Kasım 1907'de Bartın rüştiyesinin muallim-i evvelliğinin boş olup olmadığının tahkik edilmesi istenmiştir (BOA, MF.İBT., 200/13). 04 Aralık 1907'de Rüştiyenin muallim-i evvelliğine atanmak isteyen İpsala Rüştiyesi muallim-i evveli Recep Hamdi Efendi'nin talebinin Kastamonu Vilayeti'ne sorulması istenmiştir (BOA, MF.İBT., 200/69). Rüştiyenin muallim-i evveli Osman Tahir Efendi emekli olunca Amasra Mekteb-i İbtidai muallimi onun yerine atanmak istemiştir. Atanma talebi 08 Mart 1908'de Maarif komisyonuna gönderilmiştir (BOA, MF.İBT., 205/27). 26 Mart 1908'de Muallim-i sani Mehmed Rasim Efendi rüştiyenin muallim-i evvelliğine atanma talebi uygun görülmemiş başka biri buraya atandığı için, eğer açık başka bir yer olursa oraya tayin edilebileceği bildirilmiştir (BOA, MF.MKT., 1059/45). 28 Nisan 1908'de muallim-i sani Mehmed Rasim Efendi, 05 Mayıs 1908'de de Amasra İbtidai Mektebi muallimi Zeki Efendi de muallim-i evvel emekli olunca onun yerine atanmayı talep etmişlerdir. Gönderilen cevap yazısında eğer Darülmualimin mezunu bir istekli olmazsa atamanın yapılabileceği bildirilmiştir (BOA, MF.İBT., 207/52; 207/125). 21 Temmuz 1908'de muallim-i evvelin emeklilik işlemi yapıp yapılmadığının bildirilmesi istenmiştir (BOA, MF.İBT., 212/106), 13 Aralık 1908'de rüştiyenin muallim-i evvelliğine atanmak isteyen Ayancık Rüştiyesi muallim-i evveli Ahmed Ziya'nın atama talebi, daha önce Bartın Rüştiyesi muallim-i evvelliğine bir atama yapıldığından uygun görülmediği

bildirilmiştir. Her ne kadar Ziya Efendi Darümuallimin mezunu olup, dokuz senedir de hizmet etmesine rağmen bu göreve atanmamıştır (BOA, MF.İBT., 229/45). 10 Mart 1909 tarihli belgeden bu atama talebiyle ilgili yazışmaların devam ettiği anlaşılmaktadır (BOA, MF.İBT., 230/68). 1911'de okulun muallim-i sülüsüne Mehmed Fuad Efendi tayin edilmiştir (BOA, MF.İBT., 453/34).

Başka vilayetlerde bulunan muallimler de Bartın Rüştüyesi'ne atanmak istemişlerdir. 22 Mart 1911'de Ömer Kadri Efendi kendi isteğiyle İskenderun Rüştüye Mektebi'nden Bartın Rüştüyesi muallim-i evvelliğine atanmıştır. Ömer Kadri Efendi İstanbul'dan Bartın'a gemi ile geldiğinden kendisine harcırah verilmesini talep etmiştir. Yapılan inceleme sonunda Şura-yı Devlet kararına uygun olmadığı için muallimin harcırah talebinin uygun görülmediği Bolu Mutasarrıflığı'na bildirilmiştir. Ömer Kadri Efendi 02 Nisan 1911'de Erzurum'a atanmıştır. Bu bilgilerden Ömer Kadri Efendi'nin Bartın'da uzun süre kalmadığı anlaşılmaktadır (BOA, MF.İBT., 312/78, 360/34).

Yukarıda rüştüyelerde Fransızca derslerin de okutulmak istendiğine ancak yeterli sayıda muallim olmadığından Fransızca derslerinin verilemediğine değinilmişti. Bartın Rüştüye'sine Fransızca muallimlerinin atanması ile ilgili olarak 10 Mart 1885'te bazı yazışmaların olduğu anlaşılmaktadır (BOA, MF.İBT., 20/50). Ancak bu çalışmaların sonuçlanmadığı daha sonraki yıllardaki öğretmen kayıtları ortaya koymaktadır.

Okulda görev yapan muallimlerin zaman zaman maaşlarına zam yapılması konusunda da talepleri olmuştur. 04 Kasım 1904'te Mehmed Rasim Efendi 150 kuruş olan maaşına zam yapılmasını talep etmiştir. Ancak Mehmed Rasim Efendi'nin zam talebi uygun görülmemiştir (BOA, MF.İBT., 175/118). 04 Mart 1906'da muallim-i sani Rasim Efendi 150 kuruş olan maaşına zam yapılmasını talep etmiş ancak bu talep de uygun görülmemiştir (BOA, MF.MKT., 931/35).

Rüştüyenin muallimleri zaman zaman maaş ve özlük hakları ile sorunlar yaşamaktaydı. Resmi yazışmalarda bu yaşanan sorunlar görülmektedir. Maaşla ilgili sorunlar ilk sırada gelmekteydi. Okulda öğretmenler dışında bir bevvabın da görev yaptığına yukarıda değinilmişti. 05 Eylül 1892'de verdiği dilekçede okulun bevvabı olan Mustafa Efendi 64 kuruş maaş aldığını ve maaşın az olduğundan maaşının 100 kuruşa yükseltilmesini istemiştir. 17 Ekim 1892'de Vilayet Maarif Müdürlüğüne gönderilen yazıda maaş karşılığının olmadığından Bevvap Mustafa Efendi'nin zam talebinin uygun görülmediği bildirilmiştir (BOA, MF.MKT., 165/90). Muallimler ve bevvabın maaşlarına zam taleplerinin uygun görülmemesinin nedeni olarak Osmanlı Devleti'nin XX. yüzyıl başlarındaki genel ekonomik durumu ve Osmanlı sınırları içinde çok sayıda muallim olduğundan kabul edilmemiş olduğu söylenebilir.

Zaman zaman rüştüyede farklı derslerin okutulması yönünde de talepler olmuştur. 18 Mayıs 1882’de Bartın sahilde olduğundan dolayı ahaliye büyük katkı sağlayacağından bahriye ile ilgili derslerin de rüştüye dersleri arasında okutulması talebinin olduğu, liman reisliğinden bahriye ilmüne aşına ve ders verecek muallimlik yapacak bir zabıt görevlendirilmesi yönünde bir talebin olduğu ancak rüştüye mekteplerinin programında böyle bir ders olmadığından bu talep reddedilmiştir (BOA, MF.MKT., 76/28).

1.4. Resmi Yazışmalar

Rüştüye mektebinin valilik ve nezaret ile olan yazışmalarında zaman zaman sorunların yaşandığı anlaşılmaktadır. Okulla ilgili yapılan iş ve işlemler düzenli olarak valilik ve nezarete bildirilmiştir. Muallimlerin sicil evrakları düzenli olarak nezarete gönderilmiştir. 06 Eylül 1881’de sicil-i ahval defterine kaydedilmek için tercüme-i hal evrakı henüz gönderilmediğinden muallim-i saniye ait olan tercüme-i hal evrakının mahallinde onaylandıktan sonra gönderilmesi Bartın Rüştüye Mektebi’nden talep edilmiştir (BOA, MF.MKT., 71/17). 26 Şubat 1882’de Bartın ve Çaycuma rüştüye mektepleri için gönderilen kitap ve risalelerin alındığına dair vilayetten gönderilen yazıların vilayet muhasebesinde muhafaza edilerek yenilerinin kurallara uygun olarak hazırlanarak gönderilmesi istenmiştir (BOA, MF.MKT., 74/97). 13 Temmuz 1893’te muallim-i evvel Osman Tahir Efendi’nin tercüme-i hal varakasından 600 kuruş maaşla göreve atanıp atamadığının tahkik edilmesi istenmiştir (BOA, MF.İBT., 32-33).

Muallimlerin ikinci sorunu merkezle yapılan yazışmalarda yapılan eksik ve yanlışlar ile merkezden istenilen belge ve bilgilerle ilgilidir. Muallim-i sani Mehmed Zühtü Efendi’nin tercüme-i hal varakasının verildiği 12 Ocak 1893’te kaydedilmiştir (BOA, MF.İBT., 34/56). 01 Ekim 1893’te muallim-i sani Mehmed Zühtü Efendi’nin tercüme-i hal varakasından Bayezid Camii’nde Arapça okuduğunu beyan ettiğinden icazetnamesinin suretinin gönderilmesi talep edilmiştir (BOA, MF.MKT., 182/105). 09 Kasım 1893’te sülüs muallimi Mehmed Hulusi’nin icazetnamesi ile rika muallimi Nuri Efendi’nin tercüme-i hal varakası iade edilmiştir. Mehmed Nuri asli memurluğa tahrirat kitabesinde başladığından kendisinden varaka talebinin gerek olmadığı, Mehmed Hulusi de rika muallimi olduğu ve bu durum tercüme-i hal varakasından bulunduğu ifade edilmiştir (BOA, MF.MKT., 189/67). 26 Mart 1913’te 1911-1912 yılı istatistikleri uygun olarak gönderilmediğinden kurallara uygun olarak yeniden hazırlanarak gönderilmesi talep edilmiştir (BOA, MF.İBT., 423/63). 16 Haziran 1913’te kurallara uygun olarak hazırlanan istatistikler nezarete gönderilmiştir (BOA, MF.İBT., 438/68).

1.5. Muallimlerin İzin ve Emeklilik İşlemleri

Mektebin muallimleri bazı zamanlarda izin talebinde bulunmuşlar. Maarif Nazırlığı ve Kastamonu Maarif Müdürlüğü bu izin taleplerini değerlendirmiş ve bazı izin taleplerini uygun bulmamıştır. 27 Haziran 1876’da Muallim-i evvel Osman Tahir Efendi memleketine gitmek için izin talep etmiştir. Maarif Meclisi talebinin imtihanları bittikten sonra tatil müddetinden sonra geri

gelmek şartıyla izin verilmesine karar vermiştir (BOA, MF.MKT., 38/97). 30 Mayıs 1893'te de okulun muallim-i evveli hasta olduğundan tedavi için kendisine izin verilmesini talep etmiştir (BOA, MF.İBT., 134/49). 26 Mart 1894'te muallim-i sani Rifat Efendi Hicaz'a gitmek için izin talep etmiştir (BOA, MF.MKT., 538/27). 28 Mayıs 1902'de rüştiyede Mehmed Rasim Efendi 1897'den beri okulda layıkıyla görev yaptığından izin talebinin uygun görüldüğü belirtilmiştir (BOA, MF.İBT., 120/82). 25 Nisan 1903'te Muallim-i evvel Osman Tahir Efendi gözünden rahatsız olduğundan, Bartın küçük bir yer olduğu için İstanbul'a tatilde tedavi olmak amacıyla gitmesine izin verilmesini talep etmiştir (BOA, MF.MKT., 714/50). 17 Mayıs 1903'te muallim-i evvelin tedavi olmak için Dersaadet'e gitmesine izin verilmiştir (BOA, MF.MKT., 715/68). 14 Haziran 1906'da Muallim-i evvel Osman Tahir Efendi'nin hac izni verildiği bildirilmiştir (BOA, MF.MKT., 944/11). 12 Temmuz 1907'de rüştiyenin muallim-i sanisi Mehmed Rasim Efendi muallim-i evvelik sınavına girmek amacıyla İstanbul'a gitmek için izin talep etmiştir. Kastamonu Vilayeti'ne gönderilen cevap yazısında Mehmed Rasim Efendi'nin sınava girmesinin hakkı olduğu ancak, tatilin büyük bir kısmı geçtiğinden ayrıca mekteplerin açılması yaklaştığından okulda bir takım işlerinin olacağından izin talebi uygun görülmemiştir (BOA, MF.İBT., 193/105).

Okulda uzun süre görev yapan muallim-i evvel Osman Tahir Efendi Haziran 1908'de emekli olmuş yerine Ömer Kadri Efendi tayin edilmiştir (BOA, MF.MKT., 1077/34). Osman Tahir Efendi'nin emeklilik işlemleri ile ilgili yazışmalar yapılırken (BOA, ŞD. 1079/48), onun yerine biri gelinceye kadar ve ödenecek maaşın nizamlara göre yapılması gerektiği belirtilmiştir (BOA, MF.MKT., 1103/44). 06 Mart 1909 tarihli belgeye göre Osman Tahir Efendi'nin 1874'ten beri okulda uzun süre muallim-i evvelik yaptığı, gözleri iyi görmediğinden emekli olduğu belirtilmektedir (BOA, MF.İBT., 230/21).

1.6. Rüştiyenin Ders Kitabı ve Malzeme Temini

Rüştiye mekteplerinin ders kitaplarının basılması ve okullara dağıtımında Maarif Nazırlığı büyük bir çaba göstermiştir. Gönderilen ders kitaplarından maddi durumu yerinde olanlardan ücret alınırken fakir öğrencilere kitaplar bedava dağıtılmıştır (Kodaman, 1991: 113).

Bartın Rüştiyesi için 16 Şubat 1875'te okulun talebelerine gerekli kitap ve risalelerin postaya teslim edildiği, posta geldiğinde gereğinin yapılması istenmiştir. Rüştiyeye bir Asya haritası, bir Avrupa haritası, bir Afrika haritası, bir büyük küre, bir rüştiye nizamnamesi, bir ders cetveli, 12 jurnal varakası, dört hülasa cetveli gibi malzemeler yanında 50 hesap risalesi, 50 Talim-i Farisi, 50 Maksud, 50 Kavaid, 50 Emsile, 50 Vazife-i Etfal kitabı da gönderilmiştir (BOA, MF.MKT., 25/76). Gönderilen malzeme listesinden rüştiye mektebinin modern eğitim materyali bakımından Maarif Nezareti tarafından desteklendiği anlaşılmaktadır. 17 Şubat 1875'te İnebolu Kaymakamlığı'na gönderilen yazıda Bartın Rüştiyesi'ne kitap ve risalelerin

iki sandık içinde gönderildiği, durumun Kastamonu Vilayeti'ne de bildirildiği malzemeler geldiğinde gereğinin yapılması istenmiştir (BOA, MF.MKT., 257171). 12 Mayıs 1875'te Bartın'da Rüştiye mektebinin kitapları ile muallimin gönderilmemiş olan 23 günlük maaşının gönderilmesi talebinin Kastamonu Vilayeti'ne bildirilerek gereğinin yapılması Maarif Nezareti tarafından talep edilmiştir (BOA, MF.MKT., 28/8). 05-08 Haziran 1875'te Bartın Rüştiyesi için gönderilen kitap ve risalelerin postaya teslim edildiği geldiğinde gereğinin yapılması Kastamonu Vilayeti'nden istenmiştir (BOA, MF.MKT., 28/66). 11 Eylül 1875'te Bartın Rüştiyesi muallimi tarafından talep edilen kitap ve risalelerden maarif kütüphanesinde olanların postaya teslim edildiği belirtilmiştir (BOA, MF.MKT. 31/61). 25 Ocak 1876'da rüştiyenin muallim-i evveline gönderilen bir yazıda, gönderilen kitaplardan üç kuruştan fazla olarak satılanların paralarının mal sandığına verilmesi, fakir öğrencilere ise kitapların ödünç olarak verilmesi istenmiştir (BOA, MF.MKT., 33/104).

Bartın Rüştiyesi'ne gönderilen malzemelerle ilgili olarak 26 Eylül 1876'da İnebolu Kaymakamlığı'na gönderilen bir yazıdan rüştiyenin kitap ve risalelerinin bir sandık içinde gönderildiği, malzemelerin geldiğinde gereğinin yapılması istenmiştir (BOA, MF.MKT., 32/23). 04 Eylül 1877'de bir harita, kitap ve risalelerden Maarif kütüphanesinde bulunanlardan 391 adet gönderilmiş, gönderilen malzemelerin cins ve miktarını belirten pusulanın da postaya verildiği bildirilmiştir (BOA, MF.MKT., 51/64). 18 Eylül 1878'de rüştiyeye gönderilen malzemelerin postaya verildiği, Kastamonu vilayetine de gerekli yazının gönderildiği, İnebolu Kaymakamlığı'ndan da malzemeler geldiğinde gereğinin yapılması istenmiştir (BOA, MF.MKT., 58/5). Bu belgeden Bartın Rüştiyesi malzemelerinin İnebolu üzerinden gönderildiği anlaşılmaktadır. 21 Eylül 1877'de rüştiye için istenen kitap ve risaleler üç sandık içinde gönderilmiştir. Durum hakkında Kastamonu Mutasarrıflığı'na bilgi verilmiştir (BOA, MF. İBT., 10/155). 24 Ekim 1877'de rüştiye talebelerine istenen kitap ve risaleler için düzenlenen pusula ile Maarif kütüphanesinde bulunan 64 adet malzeme postaya verilmiştir (BOA, MF.İBT., 11/92). 02 Kasım 1877'de yine 310 adet kitap ve risale rüştiyeye gönderilmiş, Kastamonu Mutasarrıflığı'na da bilgi verilmiştir (BOA, MF.İBT., 11/133).

Okulun malzeme taleplerinin bazen zamanında karşılanmadığı anlaşılmaktadır. 12 Ocak 1878'de rüştiye tarafından talep edilen küre mevcut olmadığından gönderilemediği, imâl edildikten sonra okula gönderileceği rüştiyenin muallim-i evvelliğine bildirilmiştir (BOA, MF.MKT., 45/144). 21 Haziran 1878'de rüştiyeye bir Amerika haritası ile kitap ve risalelerin gönderildiği, Maarif kütüphanesinde bulunan 111 adet malzemenin postaya verildiği, gelen harita ve diğer malzemelerin demirbaş defterine kaydedilmesi istenmiştir (BOA, MF.MKT., 57/85). 11 Mayıs 1879'da rüştiye talebeleri için gerekli olan şahadetname ve tahsinnamelerin postaya teslim edildiği bildirilmiştir (BOA, MF.MKT., 62/130). 12 Mayıs 1879 tarihli belgeye göre rüştiyeye 1875 yılından 1877 yılına kadar kitaplar gönderilmiştir. Bu kitaplardan satılanların bedellerini gösteren cetvellerinin ve gönderilecek

paraların vilayet vasıtasıyla gönderilmesi gerektiğinden ilgili cetveller vilayet muhasebesine teslim edilmiştir (BOA, MF.MKT., 61/154).

Okul öğrencilerinin devam cetvelleri düzenli olarak Maarif Nezareti'ne gönderilmiştir. 11 Nisan 1894 tarihli belgeye göre iki kıta öğrenci devam hülasa defteri de nezarete teslim edilmiştir (BOA, MF.İBT., 36/43). 17 Temmuz 1895'te (BOA, MF.İBT., 46/74) ve 02 Ocak 1896'da okulun ihtiyacı olan öğrencilerinin üç aylık devam hülasa cetvelleri gönderilmiştir (BOA, MF.İBT., 49/49).

1.7. Rüştiyede Yaşanan Disiplin Olayları

Bartın Rüştiyesi'nde az da olsa bazı disiplin olaylarının da olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. 17 Kasım 1876'da Bartınlı Hacı Ali Bey oğlu zevcesi ve kızı Fatma, ellerinde odun parçaları ile okula gelmiş, kapıda bevvalı dinlemeyerek içeri girmişler, önlerine muallim çıkmasına rağmen onu da dinlememiş, dershaneye girerek Bartınlı Kürt zâde Mustafa'nın oğlunu darp ederek bayıltıkları yönünde öğrencinin babası tarafından bir şikayet telgrafı çekilmiştir. Kastamonu Mutasarrıflığı'ndan bu iddianın araştırılarak gereğinin yapılması istenmiştir (BOA, MF.MKT., 45/1). Olayın tarafları içinde bir kız ve annesi ile bir erkek çocuk bulunmaktadır. Belki de olay bir laf atma hadisesiydi. Bu olayın neticesi ile ilgili şimdilik bir başka belgeye ulaşılammıştır. Belki de olayın tarafları aralarında anlaşmış olabilirler.

Okulun öğrencilerden para talepleri ile ilgili şikayetler de yaşanmaktaydı. 12 Kasım 1888'de rüştıye öğrencilerinden gazete parası adıyla 10-20 kuruş para tahsil edildiği yönünde Hacı Kara Hüseyin zâde Mustafa Şevki imzalı bir iddianın olduğu, bu iddianın acilen incelenmesi istenmiştir (BOA, MF.MKT., 103/48; DH.MKT., 1563/48).

2. Bartın İnas Rüştıye Mektebi

Rüştıyeler kız çocuklarının sıbyan diğer adıyla mahalle mekteplerinden sonra eğitim görme hakkına sahip oldukları ilk okullar olarak ortaya çıkmıştır. 1858'de kız çocukları için İstanbul Sultanahmet'te Cevrî Kalfa İnas Rüştıyesi açıldıktan sonra taşrada inas rüştıyelerinin hemen sayılarının artmadığı anlaşılmaktadır (Öztürk, 2008: 301). Kız rüştıyelerinin öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla 1870'te Darümuallimat açılmıştır (Pakalın, 1993: 68). Bartın'da XX. yüzyıl başlarında bir de kız rüştıyesi kurulduğu anlaşılmaktadır. 19 Temmuz 1908'de Bartın İnas Rüştıyesi muallim-i ulâlığına tayin edilen Nadire Hanım'ın yolluğunun ödenmesi istenmiştir (BOA, MF.MKT., 1072/16). 26 Temmuz 1908'de Kastamonu İnas Rüştıyesi muallime-i ulâsı Nadire Hanım Bartın Rüştıyesi İnas Mektebi muallimeliğine atandığından onun yerine 400 kuruş maaşla birinin atanması talep edilmiştir (BOA, MF.İBT., 213/25; MF.MKT., 1077/34). 28 Temmuz 1908 tarihli belgeye göre; Bartın'da bir inas rüştıyesi inşa edilmiş, mektep padişahın cülus günü açılmış ve Nadire Hanım 500 kuruş maaşla okula muallime olarak tayin

edilmiştir (BOA, MF.İBT., 213/96). 29 Temmuzda Nadire Hanım'ın göreve başlama yazısının gönderilmesi talep edilmiştir (BOA, MF.İBT., 213/109). Kastamonu vilayetinden Nadire Hanım okulun açılış törenine katıldığından harcırahının ödenmesi Bartın Kaymakamlığı'ndan talep edilmiştir (BOA, MF.İBT., 213/110). İzinli olarak İstanbul'a giden Nadire Hanım, Bartın'a atanınca yerine Kastamonu İnas Rüştiyesi'nde muallime-i sani Safiye Hanım'ın vekalet ettiği Maarif Nezareti'ne bildirilmiştir (BOA, MF.İBT., 225/72). Nadire Hanım iki buçuk aylık maaşını alamadığından, maaşının düzenli ödenmesini talep etmiştir. Yerel idarecilerden maaş ödemelerinin düzenli yapılması istenmiştir (BOA, MF.MKT., 1089/24).

Nadire Hanım'ın daha sonra Bartın İnas Rüştiyesi'nden ayrıldığı anlaşılmaktadır. 09 Eylül 1909'da Bartın İnas Rüştiyesi muallimesi Nadire Hanım, Kala-i Sultaniye'ye atandığı için okulda öğretmen ihtiyacı ortaya çıkmıştır (BOA, MF.İBT., 245/6). 13 Eylül 1909'da Bartın İnas Rüştiyesi muallim-i ulâlığına 500 kuruş maaşla uygun birinin atanması talep edilmiştir (BOA, MF.İBT., 245/44). 19 Eylül 1909'da İlbasan İnas Rüştiye Mektebi muallime-i ulâsı Fıtnat Hanım havasına uyum sağlayacağını beyan ettiğinden, Amasra veya Bartın İnas Rüştiyesi Muallime-i ulâlığına atanma talebi uygun görülmüştür (BOA, MF.İBT., 245/71). 20 Eylül 1909'da Fıtnat Hanım Bartın Rüştiye Mektebi'ne atandığından muhasebat ve sicil idaresi tarafından gereğinin yapılması istenmiştir (BOA, MF.İBT., 245/75). Bartın'da İnas Rüştiyesi'nin açılması ile birlikte kız çocukları eğitimden daha çok yararlanmaya başlamış, bu durum aynı zamanda Bartın'ın eğitim ve kültür hayatının gelişmesine olumlu yönde katkı sağlamıştır.

Sonuç

Bartın XIX. yüzyıl sonlarında Kastamonu Vilayeti sınırları içinde bir kazadır. Kastamonu Vilayeti genelinde XIX. yüzyıl sonlarında çok sayıda modern eğitim veren okul açılmıştır. Kastamonu Vilayeti'nde askeri, mülki ve inas rüştiyeleri, idadi, mekteb-i ibtidai yanında gayr-i müslim okulları da vilayetin bazı kazalarında eğitim vermekteydi. Kastamonu Vilayeti'nin birçok kazasında rüştiye mektepleri açılmıştır. Bu süreçte Bartın Kazası'nda da bir rüştiye açılmıştır.

Rüştiye mektebinin açılması ile birlikte buraya öğretmen atamaları yapılmıştır. Ayrıca okulun öğrencilerinin ihtiyacı olan kitap, risale ve ders araç gereçleri Maarif Nezareti tarafından düzenli olarak karşılanmaya çalışılmıştır. Bartın Rüştiyesi'nin öğrenci sayısı okulun ilk açıldığı tarih olan 1875'te 40 iken daha sonraki yıllarda öğrenci sayısı yaklaşık iki katına çıkmış, ancak toplam öğrenci sayısı XX. yüzyıl başlarına kadar 100'ü geçmemiştir. Bu durum Bartın'ın küçük bir yerleşim yeri olması ve nüfusunun az olmasıyla ilgilidir.

Bartın Rüştiyesi XIX. yüzyıl sonları XX. yüzyıl başlarında Bartın'da eğitim ve kültür durumunun gelişmesine olumlu yönde katkı yapmıştır. Bartın'daki Rüştiye binası modern planda inşa edilmiş bir eğitim kurumuydu. Bu bina

Cumhuriyet Dönemi'nde belediye binası olarak kullanılmış, günümüzde ise kültür merkezi olarak kullanılmaya devam etmektedir.

Bartın'da XX. yüzyıl başlarında bir de inas rüştiyesi açılmıştır. İnas rüştiyesinin açılması ile birlikte Bartın'da kızlar eğitimden daha çok yararlanmışır. Bartın'da açılan rüştiyeler Cumhuriyet Dönemi'ne kadar eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Rüştiyeler Bartın'ın eğitim seviyesinin gelişmesine olumlu yönde katkılar sağlamıştır.

Kaynakça / Reference

Akyüz, Yahya, (2018). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-2018*. Ankara: Pegem Akademi.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Dahiliye Emniyet-i Umumiye 5. Şube (DH.EUM.5.ŞB.), 17/6.

Dahiliye Mektubî (DH.MKT.), 1563/48.

İrade Dahiliye (İ.DH.), 581/40465, 693/48496.

Maarif İbtidai (MF. İBT.), 7/7, 7/75, 10/17, 10/155, 11/92, 11/133, 13/156, 20/50, 26/61, 32/33, 34/56, 36/43, 38/16, 38/98, 40/26, 40/55, 45/107, 46/74, 48/96, 49/40, 49/49, 55/48, 106/85, 118/65, 120/82, 134/49, 148/67, 150/158, 153/15, 156/105, 164/11, 175/118, 179/37, 182/105, 189/10, 192/112, 193/105, 200/13, 200/69, 207/52, 207/125, 212/106, 213/25, 213/96, 213/109, 213/110, 225/72/, 229/45, 230/21, 230/68, 232/72, 245/6, 245/44, 245/71, 245/75, 312/78, 349/11, 360/34, 374/48, 423/63, 438/68, 453/34.

Maarif Mektubî (MF.MKT.), 23/142, 25/76, 25/171, 28/8, 28/66, 31/61, 32/23, 33/104, 38/97, 45/1, 45/144, 51/64, 52/151, 57/85, 58/5, 61/154, 62/130, 62/176, 71/17, 74/97, 76/28, 103/48, 130/72, 165/90, 189/67, 201/58, 228/21, 302/45, 538/27, 714/50, 715/68, 812/28, 931/35, 944/11, 1059/45, 1072/16, 1073/27, 1077/34, 1089/24, 1103/44.

Şura-yı Devlet (ŞD.), 1079/48.

Demir, Hüseyin- Tunay Karakök, (2019). "Osmanlı Dönemi Eğitim ve Bartın Eğitim Tarihi Hakkında Tespitler", *I. Uluslararası İktisat, İşletme ve Sosyal Bilimler Kongresi 18-20 Ekim 2019*, Karabük: Karabük Üniversitesi Yay., s. 234-243.

Hayta, Necdet- Ünal- Uğur, (2015). *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (XVIII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışa Kadar)*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Kastamonu Vilayet Salnamesi (KVS), 1286, 1287, 1288, 1292, 1293, 1294, 1295, 1296, 1297, 1298, 1299, 1306, 1310, 1311, 1312, 1314, 1317, 1321.

Kodaman, Bayram, (1991). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*. Ankara: TTK.

Mahmud Cevad İbnü'ş- Şeyh Nâfi, (2002). *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı*. (Yay. Haz.: Mustafa Ergün-Tayyip Duman-Sebahattin Arıbaş- H. Hüseyin Dilaver). Ankara: MEB.

Öztürk, Cemil, (2008), "Rüşdiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.25, Ankara: TDV. Yay., s. 300-303.

Pakalın, Mehmet Zeki, (1993). "Rüşdiye", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.III. İstanbul: MEB, s. 65-68.

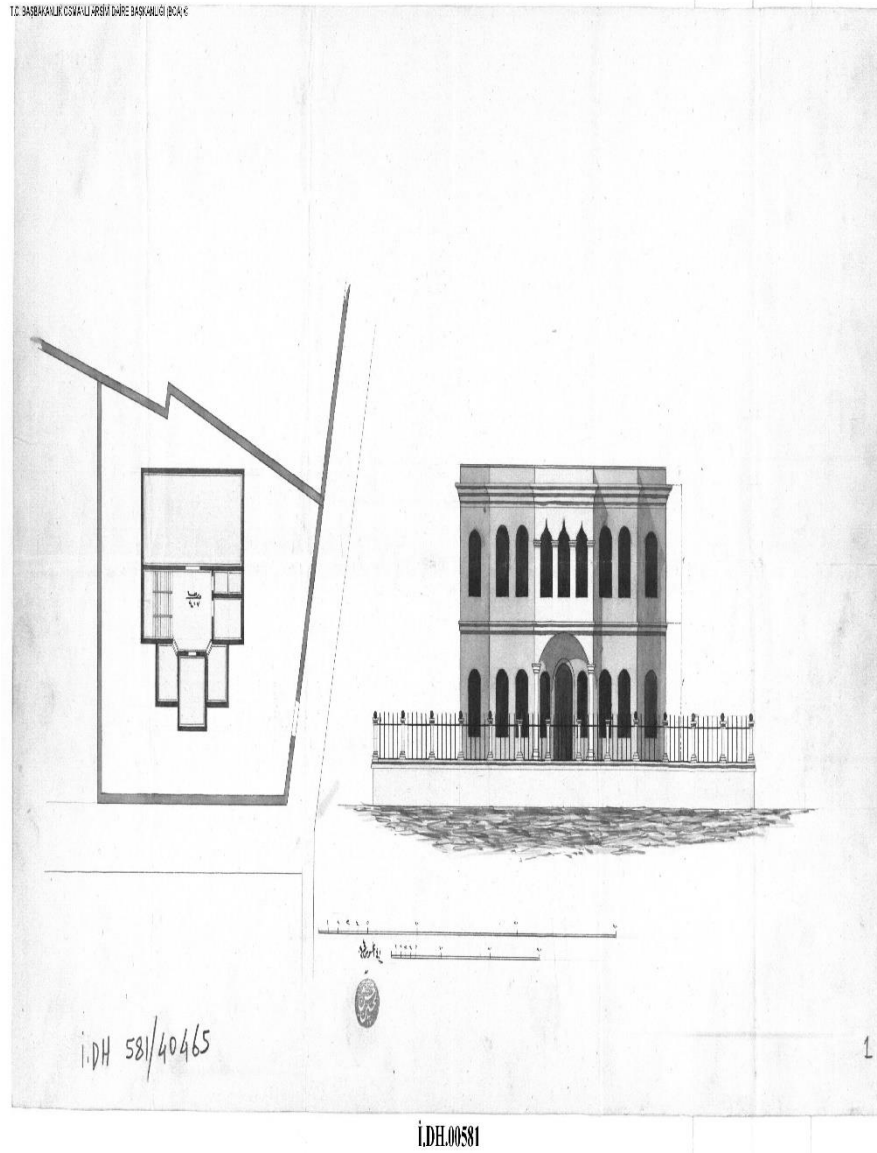
Tekeli, İlhan- İlkin, Selim, (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*. Ankara: TTK.

Turhan Sarıköse, Selma (2019). "XIX. Yüzyıl Sonlarında Safranbolu'daki Modern Eğitim Kurumları", *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, C.14., S.27, s. 183-198.

Ünal, Uğur, (2015). *II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüştiyeleri (1897-1907)*. Ankara: TTK.

Ek 1: Bartın Rüştiye Mektebi planı (BOA, İ.DH., 581/40465)

Ek 2: Bartın Rüştiye Mektebi'nin açıldığına dair belge (BOA, İ.DH., 581/40465)

